

Türkiye'de ifade ve medya özgürlüğü, insan hakları savunucuları ve sivil topluma ilişkin Memorandum

Giriş

- Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri ("Komiser")'nin işbu memorandumunu, Türkiye'de ifade özgürlüğü, medya özgürlüğü ve insan hakları savunucuları ile sivil toplumun vaziyetini ele almaktadır.
- Bu memorandum, Komiser ve Komiserlik Ofisi'nin devamlı izleme faaliyetine ve Şubat 2024'de düzenlenen bir dizi çevrimiçi toplantıdan elde edilen bilgiler de dahil olmak üzere, ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri, insan hakları savunucuları, hukukçular, gazeteciler, medya temsilcileri gibi çeşitli kaynaklardan edinilen bilgilere dayanarak hazırlanmıştır. Komiser, kendisiyle bilgi ve görüşlerini paylaşan tüm muhataplarına teşekkür eder.
- Bu memorandumda Komiser, Türkiye'de muhalefete karşı oluşan ciddi anlamda hasmane ortama ve genel olarak vatandaşlar ile sivil toplumun demokratik özgürlüklerine getirilen ağır kısıtlamalara dikkat çekmektedir. Memorandum bu konularla ilgili olarak incelenmesi gereken bütün mevzuları ele aldığı iddiasında değildir. Memorandum'un amacı, daha ziyade, Komiser'in ilk olarak ifade ve medya özgürlüğüyle (Bölüm I), ikinci olarak da, insan hakları savunucuları ve sivil toplumun vaziyetiyle (Bölüm II) ilgili başlıca gözlemlerini ortaya koymaktır. Bu konularla ilgili olarak Komiser'in Türkiye'ye bir ziyarette bulunmak istediği Türk yetkililere bildirilmiş ancak yetkililer, Komiser'in Kasım 2022'den beri bu doğrultudaki çabalarına rağmen ziyaret için yardımcı olmamışlardır.¹ III. Bölüm'de, Komiser, 2020 Türkiye raporunu takiben² Türk yargısının bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin ciddi ve müzmin sorunları hakkında bazı gözlemlerini paylaşmaktadır. Bunlar, önceki bölümlerde ele alınan alanlarda ve genel olarak insan haklarına adalet sistemi tarafından etkili bir koruma sağlanmamasının altında yatan başlıca sebeplerdir.

I. İfade ve medya özgürlüğü

Bağlam

- En başta, bir insan hakkı olarak ifade özgürlüğünün ve devletlerin bu konudaki yükümlülüklerinin öneminin altının çizilmesi esastır. İfade özgürlüğü, ulusal anayasalar yanında, en bilineni Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) olmak üzere, birçok uluslararası anlaşmada da güvence altına alınan temel bir insan hakkıdır. Bu hakkın güven içinde müdahaleye uğramadan kullanılması hem bireylerin kendi kendini ifade etmelerine hem de bilginin yayılmasını sağlamaya imkân vermesi açısından kritik niteliktedir. Bunlar, vatandaşların demokratik topluma katılımının olmazsa olmaz şartlarıdır. İşbu hakkın "barışçıl toplantı ve dernek kurma özgürlüğü" (AİHS 11. madde) veya "serbest seçim hakkı" (AİHS Protokol 1, 3. madde) gibi diğer insan hakları için de temel teşkil ediyor olması, ifade özgürlüğü ve demokrasi arasındaki sıkı bağı bir kez daha ortaya koymaktadır. Bunun sonucunda, ifade özgürlüğü hakkının her tür ihlali, toplumun demokratik bünyesi için doğrudan

¹ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Hakkında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kararı (99) 50, 6.1. maddesine göre, "Üye devletler Komiser'in görevlerini bağımsız ve etkili bir şekilde ifa etmesini kolaylaştırmalıdır. Özellikle, Komiser'in misyonu çerçevesinde, seyahat dahil tüm irtibatlarını kolaylaştırmalı ve Komiser tarafından talep edilen bilgiyi zamanında sağlamalıdır."

² İnsan Hakları Komiseri Dunja Mijatović'in 19 Şubat 2020'de yayımlanan 1-5 Temmuz 2019 tarihlerindeki Türkiye ziyaretini müteakip [raporu](#).

tehdit oluşturmaktadır. Avrupa Konseyi üye devletleri, sadece Sözleşme'ye uygun meşru kısıtlamalar çerçevesinde, ifade özgürlüğünü koruma ve geliştirme hukuki yükümlülüğü altındadır.

5. Türkiye'de ifade ve medya özgürlüğü, on yılı aşan bir zamandır Komiser ve selefleri için önde gelen mevzulardan biri olmuştur.³ Komiser'in selefi, Türkiye'de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğüne ilişkin Şubat 2017'de yayımlanan bir memorandumda, Türkiye'de demokratik tartışma alanının birçok etken neticesinde korkutucu bir seviyede daraldığını kaydetmişti. Bu etkenlerin ilki, toplumun geniş bir katmanının (gazeteciler, parlamenterler, akademisyenler ve sıradan vatandaşlar gibi) uğradığı yargı tacizindeki artış; ikincisi, hükümetin bizzat gerçekleştirdiği çoğulculuğun azalmasına ve kendi kendine sansüre sebebiyet veren eylemleri olarak değerlendirilmişti. Önceki Komiser, o tarihte, yetkilileri, (aşağıda detaylandırılacağı üzere) ceza mevzuatı ve uygulamasını baştan aşağı gözden geçirerek, yargı bağımsızlığını yeniden tesis ederek ve ifade özgürlüğüne bağlılıklarını yeniden ortaya koyarak gidişatı değiştirmeye davet etmişti.
6. Türkiye hakkında 2020'de yayımlanan raporunda Komiser, Türk Ceza Yasası ve Terörle Mücadele Kanunu'ndaki sorunlu maddelerin ifade özgürlüğünü bastırmak için yaygın bir şekilde kullanılmasının yarattığı endişeyi dile getirmişti. Bu maddelerin başlıcaları, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'na hakaret suçunu düzenleyen 299. madde, Türk Milletini, Devletini, Kurumlarını aşağılamayı düzenleyen 301. madde (önceden Türklüğü aşağılama suçu) ve silahlı suç örgütüne üyeliği düzenleyen 314. maddedir. Komiser, bu hükümlerin, ne yazık ki, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ("Mahkeme") kararlarına ve Venedik Komisyonu'nun Türkiye'de ifade özgürlüğüne yönelik caydırıcı etkilerine ilişkin görüşüne rağmen, işbu kurumların durumu düzeltmek için atılması gereken adımlara dair kapsamlı değerlendirmelerine açıkça aykırı surette, yetkili makam ve merciler tarafından yaygın bir şekilde kullanılmaya devam ettiğini not düşer.⁴
7. Komiser, Türk yetkililerin ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğüne karşı olumsuz tutumunun ve seçilmişler ile yetkililerin faaliyetlerine yönelik meşru eleştiriye karşı üst düzeyde hoşgörüsüzlüğün görülmedik ve endişe verici yeni bir seviyeye ulaştığını gözlemlemektedir. Bu olumsuz tutum, gazetecilere, insan hakları savunucularına, sivil topluma ve sıradan insanlara yönelik sistemik baskı ve adli süreçlerin işletilmesiyle tezahür etmeye devam etmektedir. Bu durum kendi kendine sansür ve çoğulculuğun yok edilmesinde şaşırtıcı bir düzeye sebebiyet vermiştir.

İnternette sansür başta olmak üzere ifade ve medya özgürlüğüne getirilen sınırlandırmalar

8. Komiser, bilhassa, Türkiye'de sürdürülmekte olan internet üzerinden bilgi alma ve yayma özgürlüğüne getirilen hukuksuz sınırlamalar konusunda endişelidir. Komiser, Türkiye'de idari mercilerin ve mahkemelerin rutin olarak erişim engeline başvurduğunu gözlemler. Komiser, ayrıca, Türkiye'de ifade özgürlüğü arka planı dikkate alındığında, uygulamada bu önlemlere başvurulmasının Türkiye kamuoyunun kamu yararını ilgilendiren konularda, farklı, muhalif, eleştirel görüşlere erişimini engellemeye yönelik olduğu savını güçlendirdiğini not düşer.
9. Komiser, düzenleyici Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK)'na geniş kapsamlı ek yetkiler tanımak için yakın zamanda kabul edilen yasayı üzüntüyle karşılamaktadır. Komiser, bununla ilişkili olarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ekim 2022'de İnternet Yasası (No. 5651), Basın Kanunu ve Türk Ceza Kanunu'nda bir dizi yasal değişiklik yapmış olduğunu not düşer. Bu değişiklikler, ağır cezalar vasıtasıyla sosyal medya üzerindeki denetimi iyice sıkılaştırmış, sansüre daha fazla imkân sağlamıştır. Bu yasal düzenlemeler, özellikle de, Türk Ceza Kanunu'na "gerçeğe aykırı veya yanıltıcı bilgi" ile ilgili yeni bir hüküm eklenmesi, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM/PACE) ve Venedik Komisyonu tarafından eleştirilmişti.⁵ Bu hükme ilişkin Venedik Komisyonu ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü Genel Müdürlüğü'nün ivedi ortak görüşünde, ifade özgürlüğüne bu müdahalenin, yasalastığı takdirde, ne "demokratik bir

³ İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg raporu, [CommDH\(2011\)25](#), 12 Temmuz 2011; Türkiye'de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğüne dair memorandum, Nils Muižnieks, İnsan Hakları Komiseri, [CommDH\(2017\)5](#), 15 Şubat 2017.

⁴ Bkz. [Vedat Sorlu/Türkiye](#), 19 Ekim 2021; [Altuğ Taner Akçam/Türkiye](#) 25 Ekim 2011; Venedik Komisyonu'nun 15 Mart 2016'da kabul edilen Türkiye Ceza Kanunu'nun 216,299,301,314. maddelerine ilişkin [Görüşü No.831/2015](#).

⁵ Bkz. Türkiye'nin yükümlülük ve taahhütlerini yerine getirmesine dair AKPM [Kararı 2459 \(2022\)](#), 12 Ekim 2022, para.10.7.

toplumda gerekli” ne de kamu düzeninin sağlanması, milli güvenliğin, kamu sağlığının ve diğerlerinin haklarının korunması meşru amaçlarıyla orantılı olacağını vurgulamıştı. Özellikle yaklaşan Haziran 2023 seçimleri nazara alındığında, böyle bir hükmün potansiyel sonuçları, bilhassa yaratacağı caydırıcı etki ve kendi kendine sansürde sebep olacağı artış üzerinde durulmuştu.⁶

10. Komiser, Venedik Komisyonu’nun “gerçeğe aykırı veya yanıltıcı bilgi” hakkındaki hükme ilişkin yukarıda bahsi geçen olumsuz görüşüne rağmen Anayasa Mahkemesi’nin 8 Kasım 2023’de verdiği kararla iptal talebiyle yapılan başvuruyu reddetmesini üzüntüyle karşılamıştır. Bununla birlikte, Komiser, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi’nin 15 hakiminden, başkan da dahil olmak üzere, 6’sının çoğunluğun kararına karşı oy kullanmasını kayda değer bulmuştur. Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Arslan, karşı oy şerhinde, şu sonuca varmıştı: “Dava konusu kuralda somut, belirli ve öngörülebilir olan neredeyse tek husus vardır, o da öngörülen hapis cezasının bir yıldan üç yıla kadar olmasıdır. Bunun dışında suçun unsurları ve aranan sâik tamamen soyut, yoruma ve sübjektif değerlendirmelere açık mahiyettedir. Bunların başında “gerçeğe aykırı bilgi” ibaresi gelmektedir. Buradaki belirsizlik iki yönlüdür. Birincisi “gerçek” ibaresi, doğası itibarıyla belirlenmesi zor bir durumu ifade etmektedir. İkincisi “gerçeğe aykırı” olup olmadığı belirlenecek bilginin alanı oldukça geniş bir şekilde düzenlenmiştir. [...] Ülkenin iç ve dış güvenliği, kamu düzeni ve genel sağlığı ile ilgili olan tüm bilgiler suçun kapsamındadır. Bu kavramların elastiki ve yoruma açık olduğu dikkate alındığında, hemen her türlü bilginin yayılmasının suç kapsamına alındığı anlaşılacaktır.”⁷
11. Her ne kadar çevrimiçi içerik engelleme hakkında kamuya açık resmi bir veri bulunmasa da, raporlar, Aralık 2022 itibarıyla ülkede 700 000’den fazla alanın, 150 000 URL adresinin ve 55 500 “tweet”in engellendiğini göstermektedir.⁸ Örneğin, en popüler sosyal medya platformlarından biri olan Ekşi Sözlük’ün mahkeme kararıyla birçok defa engellendiği bilinmektedir.⁹ Son olarak, söz konusu platformun, Şubat 2023’de yaşanan büyük depremin ardından, milli güvenlik gerekçesiyle engellendiği bildirildi. Oysa platform, depremden etkilenen bölgeler için yardım çağrısında bulunmak için kullanılmıştı. Tanınmış Türk uzmanlar bu engellemeyi büsbütün bir sansür olarak değerlendirmiştir.¹⁰
12. Depremin akabinde yetkililer tarafından getirildiği söylenen diğer erişim kısıtlamaları, internetin yavaşlatılmasını, Twitter ve TikTok gibi bazı küresel sosyal medya platformlarının engellenmesini kapsamaktadır. Ayrıca, “gerçeğe aykırı ve yanıltıcı bilgi” için getirilen yeni hüküm, internette, yetkililerin depreme müdahalesine sadece meşru ve haklı sayılabilecek eleştiriler getirdikleri zamanlarda dahi, gazetecilere, insan hakları savunucularına ve sıradan vatandaşlara karşı kullanılmıştır. Yetkililerin, çevrimiçi ortamda deprem hakkında bu gibi bilgilerin takibini kolaylaştırmak için, internette sözde yalan haber ve yanıltıcı bilgi ürettiği veya yaydığı düşünülen kişilerin kullanıcılar tarafından ihbar edilmesine yarayan mobil bir uygulama geliştirdikleri iddia edilmiştir. Bu adım toplumda geniş yankı bulmuş ve toplumun geniş katmanlarının internette ifade özgürlüğünü frenlemiştir. Komiser, böylesine kapsamlı ve şiddetli sınırlamaların, nasıl AİHS 10. maddesi kapsamı içinde değerlendirilebileceğini anlamakta zorlanmaktadır.¹¹
13. Komiser ve selefleri, yayın ve düzenleme kurumu Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK)’nun, ilkelerin yorumlanmasında ve yayıncıların denetlenmesinde kendisine geniş bir serbesti tanıyan Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunu yoğun bir biçimde uygulamasına yönelik eleştirilerini dile getirmişti. Mahkeme’nin RTÜK tarafından uygulanan idari

⁶ Venedik Komisyonu ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü Genel Müdürlüğü, Ceza Kanunu Değişiklik Tasarısı “Yanlış veya Yanıltıcı Bilgi” ile İlgili Hüküm Hakkında Acil Ortak Görüş [CDL-AD\(2022\)034-e](#), 21 Ekim 2022, para. 92.

⁷ Bkz. Başkan Zühtü Arslan’ın Anayasa Mahkemesi’nin 8 Kasım 2023 tarihli, 2023/189 sayılı, 23 Şubat 2024 günü resmi gazetede yayımlanan kararına karşı oy yazısı.

⁸ İfade Özgürlüğü Derneği (“İFÖD”), [EngelliWeb Rapor 2022](#): Sulh Ceza Hakimlikleri Gölgesinde Anayasa Mahkemesi, Kasım 2023.

⁹ Balkan Insight, [Türkiye’de Mahkeme Üçüncü Defa Popüler Sosyal Medya Platformunu Yasakladı](#) 14 Aralık 2023.

¹⁰ Bkz. Bianet, [Popüler Sosyal Medya Platformu Ekşi Sözlük’e Erişim Engeli](#), 21 Şubat 2023.

¹¹ Bkz. ayrıca, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, kriz zamanlarında ifade ve bilgi verme-alma özgürlüğünün korunması hakkında [Kılavuz İlkeler](#), 26 Eylül 2007.

yaptırımı keyfi bulduğu ve bu yaptırımın AİHS 10 maddesi uyarınca gerekli olan usuli teminatları ihlal ettiği sonucuna vardığı birçok kararına işaret etmişti.¹² Ne yazık ki, RTÜK'ün uyguladığı cezalar, eleştirel haberciliği baskı altına almada önemli bir araç olmaya devam etmektedir. Bu tip sansürün son örneklerinden biri, haber kanallarına 2023 genel seçimlerine ilişkin eleştirel yayınları nedeniyle verilen cezalardır. Bu, Uluslararası Basın Kurumu (UBK)'nun da tepkisini çekmiştir. UBK, hükümete yaptığı bağımsız gazeteciliğe yönelik baskıya son verme ve demokrasinin temel unsuru olan basın özgürlüğüne saygı [çağrısını](#) yinelemiştir.¹³

14. Olumlu yönde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, Ocak 2024'te İnternet Yasası (No. 5651)'nin bazı maddelerini Anayasa'ya aykırı bularak iptal etti.¹⁴ Somut olarak, Mahkeme, kamu yararından bağımsız olarak, kişilik haklarının ihlal edildiği iddiasıyla çevrimiçi içeriğin kaldırılması için Sulh Ceza Hakimliklerine bireysel başvuru yapılmasını düzenleyen maddeyi iptal etti. Mahkeme, ayrıca, mahkeme kararı olmadan BTK'ya içerik çıkarma yetkisi veren maddeyi de iptal etti. Mahkeme, kararın yürürlüğe girmesinden önce hukuki boşluğun doldurulmasında kamu yararı bulunması nedeniyle iptal kararının Resmi Gazete'de yayımlanmasından itibaren 9 ay sonra (Ekim 2024) yürürlüğe girmesine karar verdi. Bazı gazeteci örgütleri, bu kararı, ülkede basını ve bilginin özgür akışını hukukun koruma yolunda atılmış doğru bir adım olarak olumlu karşılasa da¹⁵ birçoğu yetkililerin işbu hükümleri iptal kararına rağmen kullanmaya devam etmesinden ötürü duydukları endişeyi dile getirmişlerdir.

Eleştirel medyanın ve muhalif seslerin baskı altına alınması ve engellenmesi

15. Komiser, medyanın neredeyse %90'ının hükümetin kontrolü altında olduğu ve yukarıda bahsedildiği üzere, eleştirel medyanın giderek daha da baskı altına alındığı ve boğulduğu bir arka planda, medya özgürlüğünde daha da geriye gidildiği doğrultusundaki değerlendirmeleri not etmektedir.¹⁶ Geçen yıl, [Medya Özgürlüğü Haritası \(Mapping Media Freedom\)](#) veri tabanında Türkiye'ye ilişkin, 329 gazeteci, medya çalışanı veya yayın organını ilgilendiren 232 uyarı yapıldı. Bu rakam Avrupa'da raporlanan toplam uyarı sayısının dörtte birine tekabül etmektedir.
16. Ekim 2023'deki Türkiye ziyaretlerinin ardından, UBK/IPI'nin ve UBK Türkiye Milli Komitesi'nin önderlik ettiği birtakım uluslararası medya özgürlüğü ve gazeteci örgütleri¹⁷ bir önceki yıla göre Türkiye'de basın özgürlüğü krizinin daha da derinleştiğini [bildirmişti](#). Gazetecilerin görevleri nedeniyle, keyfi tutuklama ve adli takibat da dahil olmak üzere tacize ve sindirmeye maruz kaldıklarını; öte yandan, basına yönelik saldırı ve tehditlerin faillerinin endişe vericiseviyeye ulaşan cezasızlık pratiğinden faydalandığını kaydetmişti. Söz konusu örgütlere göre, "Şubat 2023'te gerçekleşen trajik depremler, yetkililerin, bilhassa yerel basını hedef alan haber ve bilgi akışını kontrol etme gayretlerini göz önüne sermiştir".
17. İfade özgürlüğünü kullananlara yönelik çarpıcı bir artış gösteren soruşturma ve mahkumiyetler örüntüsü ile birlikte, ifade özgürlüğünü kısıtlayan davalar hız kesmeden 2023'te de devam etti. Bu durum, özellikle gazetecilerin ve insan hakları savunucularının faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir (bkz. aşağıda ilgili bölüm). Yetkililerin, Kürt medyasında çalışan gazetecilere yönelik baskısı devam etmiştir.¹⁸ Bu gazetecilerin teröre ilişkin suçlardan halihazırda yargılamaları devam etmektedir. Nisan 2023'te, Türk polisinin 21 şehirde yaptığı, siyasetçileri, avukatları, sanatçıları ve diğer kişileri de hedef alan baskınlarda [gözaltına alınan](#) 150 kişinin en az 10'u gazeteciydi. Komiser, baskınlardan sonra verdiği [demeçte](#) Mayıs 2023 seçimleri öncesi Türk yetkilileri, insan hakları savunucuları,

¹² [CommDH\(2011\)25](#), 12 Temmuz 2011, para. 33; [CommDH\(2017\)5](#), 15 Şubat 2017, para. 29.

¹³ Uluslararası Basın Kurumu (UBK/IPI) Türkiye hakkında Genel Kurul [Kararı](#), 25 Mayıs 2023.

¹⁴ Anayasa Mahkemesi (AYM), Başvuru No.2020/76, Karar No.2023/172, 11 Ekim 2023 (Resmi Gazete'de yayımlanma tarihi 10 Ocak 2024) para. 104-107.

¹⁵ Gazetecileri Koruma Komitesi, [Demeç](#) CPJ Anayasa Mahkemesi'nin internetten haber kaldırmaya imkân veren kanun maddesini iptal etmesini memnuniyetle karşılamıştır, 11 Ocak 2024.

¹⁶ Sınırsız Gazeteciler (RSF), [Türkiye Sayfası](#)

¹⁷ Delegasyonda ayrıca Gazetecileri Koruma Komitesi (CPJ), Avrupa Basın ve Medya Özgürlüğü Merkezi (ECPMF), Osservatorio Balcani e Caucaso Transeuropa (OBCT) ve Sınırsız Gazeteciler (RSF) temsilcileri de bulunmaktaydı.

¹⁸ Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA), [Diyarbakır'da 16 gazeteci tutuklandı: Nasıl ve neden?](#) 22 Haziran 2022.

gazeteciler, STKlar ve avukatlara karşı yaratılan hasmane atmosfere son vermeye ve onları idari ve adli süreçlerle susturmaya çalışmaktan vazgeçmeye çağırırdı.

18. Komiser, kısa bir süre önce, 13 Şubat 2024'te, Kürtçe yayın yapan medyadan beş gazetecinin evlerinin basıldığını, ardından bu gazetecilere yönelik ev hapsi veya sair adli kontrol tedbirlerinin uygulandığını, bu süreçte soruşturmanın detayları hakkında bilgilendirilmediklerini not eder.¹⁹ Buna benzer başka vakalar da mevcuttur. Örneğin, Anayasa Mahkemesi üyelerinden birinin atanmasıyla ilgili yaptıkları haberler nedeniyle iki gazeteci hakkında terörle mücadeleyle ilişkin hükümlere dayanılarak Eylül 2023'te iddianame hazırlandığı bilinmektedir.²⁰ Komiser ve seleflerinin tekrar tekrar eleştirdiği tutuklamanın sistemli bir biçimde kullanılması devam etmekte, mahkûmiyet olmadan cezalandırma pratiğine etkili bir şekilde hizmet etmektedir. Böyle bir örnek, yukarıda bahsi geçen Nisan 2023 baskınlarında gözaltına alınıp 303 gün tutuklu kaldıktan sonra 28 Şubat 2024'te serbest bırakılan Dicle Fırat Gazeteciler Derneği Eş-Başkanı, gazeteci Dicle Müftüoğlu'dur. Adli takibatla hedef alınan gazeteciler, adil yargılanma haklarının çiğnenmesiyle de karşı karşıya kalmaktadır. Mahkemelerin gazeteciler ve insan hakları savunucularının yargılandığı ceza davalarında büyük oranda "gizli tanıklara" dayandıkları hususunda Komiser bilgilendirilmiştir. Bu durum, sanıkların AIHS 6. maddesiyle teminat altında alınan adil yargılanma haklarını etkili bir şekilde kullanmasına mâni olmuştur.
19. Komiser, Türkiye'de gazetecilerin, kamusal tartışmaya karşı stratejik davalara (SLAPPs - "strategic lawsuits against public participation") maruz kaldıklarını gözlemler. Genel olarak bu davaların amacı gazetecileri sindirmek ve onların kamusal öneme sahip konuları gündeme getirmeye yönelik kritik önemi haiz görevlerini yapmalarına engel olmaktır. Diğer Avrupa Konseyi üye devletlerinde olduğu gibi, bu davalar, genellikle, güçlü veya siyasi bağlantıları olan gruplar tarafından gazetecileri baskı altına alma amacıyla açılan hakaret veya ceza davaları olarak ortaya çıkar. Göze çarpan bir örnek, rüşvet ve kamu kaynaklarının kötüye kullanımı haberleri yaptığı için milyonlarca liralara ulaşan çok sayıda tazminat davasına maruz kalan gazeteci Çiğdem Toker vakasıdır. Mart 2022'de, Gazetecilikte Kadın Koalisyonu, İstanbul'da bir mahkemenin Çiğdem Toker'i İstanbul Büyükşehir Belediyesi bütçesi makalesi nedeniyle 30 000 Türk Lirası (2 000 Amerikan Doları üzerinde) ödemeye mahkûm etmesini kınamış, bunu "muhalif sesleri ve gazetecileri susturmak için hukukun kötüye kullanımı" olarak nitelemişti.²¹

Gazetecilerin Güvenlik ve Emniyeti

20. Uluslararası medya kuruluşlarının Türkiye'yi gazeteciler için tehlikeli bir ülke olarak sınıflandırması kaygı vericidir.²² Tehditler, adli yollar da dahil olmak üzere taciz, fiziksel saldırı ve işlenen suçların cezasızlık ile karşılanması, Türkiye'de gazetecilerin karşı karşıya olduğu risklerdendir. Komiser ve selefleri, yetkililere ısrarla, AIHS altındaki yükümlülükleri uyarınca, gazetecileri koruma ve onlara karşı işlenen suçlarda etkili soruşturma yürütme çabalarını artırma çağrısında bulunmuştur.²³
21. Türkiye, Avrupa Konseyi partner kuruluşları tarafından kaleme alınan Gazeteciliğin ve Gazetecilerin Güvenliğinin Korunması Platformu 2023 Yıllık Raporu'nda karşımıza çıkmaktadır. Rapor, 2022 yılında Türkiye'nin Avrupa'da en fazla tutuklu gazeteci (52) bulunan ülkesi olduğuna işaret etmektedir. Türkiye'yi sırasıyla Belarus (32) ve Rusya (22) takip etmektedir.²⁴ Şubat 2024 itibarıyla, Avrupa Konseyi Gazetecilerin Güvenliği Platformu, 19 tutuklu gazeteci ve 2007'de Hrant Dink'in öldürülmesi de dahil olmak üzere gazeteci cinayetlerine ilişkin devam eden 6 dava

¹⁹ Avrupa Konseyi Gazeteciliğin Korunması ve Gazetecilerin Güvenliği Platformu, Kürtçe Medyadan 5 Gazeteci Ev Hapsinde veya Adli Kontrol Altında, İkaz No.18/2024, 19 Şubat 2024.

²⁰ Bianet, [Tartışmalı AYM üyesi seçimi haberi nedeniyle mahkeme iki gazeteciye yurt dışı yasağı getirdi](#), 7 Eylül 2023; Gazetecileri Koruma Platformu, [Türkiyeli editör Furkan Karabay yargı mensuplarının yolsuzlukla suçlandığı davanın haberini yaptığı için tutuklandı](#), 2 Ocak 2024.

²¹ Diğer önemli örnekler için, Bakanlar Komitesi'nin *Oya Ataman Grubu Davaların* (Başvuru No. 74552/01) görüşüleceği 1459. Toplantısı için Kural 9.2. uyarınca MLSA bildirim , 5 Ocak 2023, sayfa 15.

²² Bkz. Gazetecileri Koruma Komitesi, [Analiz: Hapisteki Türk gazetecilerin sayısındaki düşüş uzun zamandır içten içe kaynayan basın özgürlüğü krizini perdelemektedir](#), 13 Şubat 2024.

²³ [CommDH\(2011\)25](#), 12 Temmuz 2011, para. 53; [CommDH\(2017\)5](#), 15 Şubat 2017, para. 73.

²⁴ Gazeteciliği ve Gazetecilerin Güvenliğini Koruma Platformu [2023 Yıllık Raporu](#) "Avrupa'da savaş ve haber yapma hakkı için mücadele", 7 Mart 2023, sayfa 43.

kaydetmiştir. Yakın zamanda yapılan bir [araştırmaya](#) göre, gazeteciler arasında fiziken güvensizlik algısı oldukça yaygındır – araştırmaya katılan gazetecilerin neredeyse % 88'i ya “çok güvensiz” ya da “güvensiz” hissettiklerini söylemiştir.

22. Komiser ayrıca “sürgündeki” Türk gazetecilerin içinde buldukları zor durum nedeniyle endişelidir. Yetkililerin sürgündeki gazetecileri sindirdikleri ve işlerini yapmalarına farklı yollarla engel oldukları şeklindeki haberler rahatsız edicidir. Bu yollardan bazıları, Interpol’e Kırmızı Bülten başvurusunda bulunma, böylece gazetecileri konsolosluk hizmetinden mahrum etme, veya haklarında karalama kampanyaları başlatmadır. Sürgündeki bazı gazetecilerin fiziksel saldırıya uğradıkları da bildirildi.²⁵
23. Komiser, ayrıca, kadın gazetecilere karşı önemli sayıda [çevrimiçi](#) ve çevrimdışı tehdit ve saldırı nedeniyle Türkiye’de kadın gazetecilerin durumuna ilişkin ciddi endişelerini yakın bir zamanda dile getirmişti.²⁶ Yukarıda bahsi geçen araştırmaya göre, Türkiye’de kadın gazetecilerin % 72’si, taciz, cinsiyetçi küfürler, karalama kampanyası ve ölüm tehdidi dahil, bir tür online şiddete uğramış olduğunu beyan etmiştir.²⁷
24. Sonuç olarak Komiser, Mahkeme içtihadında, Avrupa Konseyi ve diğer uluslararası standartlarda yer alan ilkelerin sayısız açık ihlali ve bu ihlallerin çoğunda adalet sisteminin çare üretememesi karşısında, Türkiye’de medya özgürlüğü ve ifade özgürlüğünün durumunu son derece kaygı verici bulmaktadır. Yetkili merciler bu ihlallerin gereğini yapmadıkça, Türkiye’de medya özgürlüğüne ve ifade özgürlüğüne verilen zarar giderek derinleşmekte, hem vatandaşların -buna genç nesil de dahil- hem gazetecilerin, ayrıca hükümet ve iktidardaki siyasi parti tarafından kontrol edilmeyen veya onların sempaticileri olmayan geri kalan medyanın, kendi kendilerine sansür uygulamalarına yol açmaktadır. Sonuç olarak ortaya çıkan: Gazetecilik için elverişli olmayan bir ortam, kuraklaşmış ve tek taraflı bir kamusal tartışma alanıdır. Komiser, bu konulara ilişkin neredeyse bütün tavsiyelerinin ve hatta seleflerinin tavsiyelerinin büyük oranda geçerliliklerini koruduğu ve yetkililerin acil olarak harekete geçmelerini gerektirdiği kanaatinde.

II. İnsan Hakları Savunucuları ve Sivil Toplum

25. Yukarıda bahsi geçen 2020 tarihli raporunda Komiser, Türkiye sivil toplumunun ve insan hakları savunucularının içinde bulunduğu zorlu durumun, son yıllarda, özellikle, Temmuz 2016’da olağanüstü hâl ilan edildikten sonra, istikrarlı bir biçimde daha da kötüye gitmiş olduğunu ve Temmuz 2018’de olağanüstü halin kaldırılmasından beri düzelmediğini gözlemlemişti. Komiser, insan hakları savunucularına yönelik birçok farklı baskı yöntemi olduğunu kaydetmişti: halihazırda yasakçı bir hukuki ve düzenleyici çerçevenin daha da sıkılaştırılması, sivil toplum örgütlerinin mahkeme kararı veya etkili bir hukuk yolu olmaksızın doğrudan kapatılması, hükümet yanlısı medyada toksik siyasi söylem ve karalama kampanyaları ve insan hakları savunucularına açılmış sayısız ceza davası gibi.
26. Komiser, olağanüstü halin etkilerinin hala giderilmemesini ve insan hakları savunucuları ile sivil toplumunun faaliyetlerini olumsuz bir şekilde derinden etkilemeye devam etmesini üzüntüyle karşılar. Bu durum, yukarıda tartışılan başta insan hakları savunucularının olmak üzere, herhangi muhalif bir sesi susturmayı amaçlayan yeni kısıtlayıcı yasalarla daha da kötüye gitmiştir. Komiser’in de birçok defa görüş sunduğu *Osman Kavala/Türkiye* davasında Mahkeme’nin verdiği kararın uygulanmaması, Türk yetkililerin insan hakları savunucuları ve sivil topluma karşı hasmane tavrının en net tezahürüdür.²⁸ 10 Aralık 2019 tarihli kararında Mahkeme, Kavala’nın tutukluluğunun

²⁵ Sınırsız Gazeteciler (RSF), [Erdogan’ın gazetecilere zulmü Türkiye sınırlarını aşıyor](#), 6 Mayıs 2023.

²⁶ Komiser’in İnsan Hakları [Yorumu](#): Kadınlara ve kızlara karşı şiddetin dijital dünyada yeri yok, 15 Mart 2022.

²⁷ Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği [“Türkiye’de Gazetecilik: Güvende Hissetmiyorum”](#) başlıklı raporu, 7 Ağustos 2023, sayfa 18.

²⁸ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 36. madde 3. fıkra uyarınca İnsan Hakları Komiseri’nin *Mehmet Osman Kavala/Türkiye* (Başvuru No. 28749/18) davasına [Üçüncü Taraf Sıfatıyla Görüşü](#), [CommDH\(2018\)30](#), 20 Aralık 2018; İnsan Hakları Komiseri’nin *Kavala/Türkiye* (Başvuru No. 28749/18, 10 Aralık 2019) davasında Bakanlar Komitesi Kararların İcrasının Denetimi için Kurallar No. 9.4 uyarınca [Maruzatı](#), [CommDH\(2020\)14](#), 18 Haziran 2020; İnsan Hakları Komiseri’nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önündeki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 46

gizli bir amaç, bir insan hakları savunucusunu susturma amacı güttüğü hükmüne varmıştı. Komiser tekrar belirtir ki: İddianamede Kavala'nın İnsan Hakları Komiserliği ile (ve diğer Avrupa Konseyi kurumları ile) temaslarının suç teşkil eden eylemlerin delili olarak sunulması fazlasıyla endişe vericidir. Eylül 2023'de Gezi Parkı olaylarıyla ilgili davada Yargıtay, Osman Kavala'nın "hükümeti devirmeye teşebbüsten" mahkumiyetini ve şartlı tahliye olmaksızın ağırlaştırılmış müebbet cezasını onamıştır. Kavala 18 Ekim 2017'den beri haksız yere tutuklu ve ardından mahkum olarak ceza evinde bulunmaktadır. Yargıtay, ayrıca, aynı davada yargılanan diğer dört insan hakları savunucusunun, Can Atalay (bkz. aşağıya), Tayfun Kahraman, Mine Özerden ve Çiğdem Mater'in 18'er yıllık hapis cezalarını da onamıştır. Ayşe Mücella Yapıcı, Hakan Altınay ve Yiğit Ekmekçi'nin mahkumiyetlerini ve 18 yıl hapis cezalarını ise bozmuştur. Her ne kadar Şubat 2024'te ilk derece mahkemesi beraatlerine karar vermiş ve tüm adli kontrol tedbirlerini kaldırmış olsa da, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu çerçevesinde soruşturmaları devam etmektedir.²⁹

Hukuki statü ve fon temini

27. 2020 raporunda Komiser, STKların faaliyetlerinin yasal çerçevesinin katı, karmaşık ve birçok kaynağa dağılmış vaziyette olduğunu, ilgili Avrupa standartlarına uygunluğu noktasında ise birçok soru işareti bulunduğunu ifade etmişti.³⁰ Bu meseleyi takip eden ve yetkililere Mart 2021'de iletilen bir [mektubunda](#) Komiser, Dernekler Kanunu ile Yardım Toplama Kanunu'nda değişiklikler yapan Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun (No. 7262)'un Aralık 2021'de yürürlüğe girişiyle ilgili kaygılarını dile getirmişti. Komiser, bu kanunun muhalif sesleri daha da boğabileceği ve sivil toplumun yardımtoplama faaliyetleri üzerinde hükümetin kontrolünü sıkılaştırabileceği kaydını düşmüştü.³¹
28. Komiser, Venedik Komisyonu'nun bu kanunun uluslararası insan hakları standartlarına aykırı olduğu doğrultusundaki tespitlerine³² rağmen yürürlükte kalmasından ve uygulamasının devam etmesinden üzüntü duymaktadır. Bu kanun, sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını düzenleyen diğer mevzuatın uygulanmasıyla birlikte, onların çalışmaları açısından ciddi zorluklar oluşturmaya devam etmektedir. Komiser'in daha önce parmak bastığı gibi,³³ bu örgütler, kamu kaynakları, şeffaf olmayan yöntemlerle hak temelli faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri dışlanarak sadece hükümetin değerlerini benimseyen ve resmi politikalarını eleştirmeyen STKlara tahsis ediliyor görüldüğünden, büyük oranda kendi topladıkları mali kaynaklara dayanmak durumunda bırakılmaktadır.
29. Hak temelli örgütler, özellikle, mali denetim, teftiş ve cezalar ile karşı karşıya bırakıldı; üyeleri ise, sistemli bir şekilde adli takibat aracılığıyla hedef alındı (bkz. aşağıya). Sonuç olarak, bazı örgütler, yetkili kurullarında görev yapanlar da dahil olmak üzere, üyelikleri korumakta kayda değer zorluklar yaşamaktadır.³⁴ Komiser'in muhataplarına göre bu durum, bazı uluslararası bağışçıların da finansal desteklerini kesmelerine sebebiyet vermiştir. Türkiye'de hak temelli örgütlerin varlıklarını sürdürebilmesi ve insan hakları çalışmalarının devamı için bu desteğin ne kadar hayati olduğunu dikkate alan Komiser, bu durumu, bilhassa endişe verici bulmaktadır. Giderek artan kaynak kıtlığı sebebiyle, bazı sivil toplum kuruluşlarının küçülmeye gitmek zorunda kalmaları, diğer bazı küçük,

(4) altında [Kavala/Türkiye](#) (Başvuru No. 28749/18, 10 Aralık 2019) kararı için açılan davada [Maruzati](#), [CommDH\(2022\)9](#), 6 Nisan 2022.

²⁹ Bkz. İnsan Hakları/Cephe Hattı Savunucuları ("Front Line Defenders"), [Yargıtay Gezi Parkı Eylemlerine Katılan İnsan Hakları Savunucuları Hakkında Verilen Mahkumiyet Kararını Onadı](#), Ekim 2023. 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu hakkında daha fazla bilgi için, bkz. para. 40 ff.

³⁰ [CommDH\(2020\)1](#), para. 131.

³¹ [CommDH\(2020\)1](#), para. 131.

³² Komiser'in T.C. İçişleri ve Adalet Bakanlarına [mektubu](#), 10 Mart 2021.

³³ "Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin" 7262 sayılı Kanunun uluslararası insan hakları standartlarına uygunluğuna dair Venedik Komisyonu Görüşü, [CDL-AD\(2021\)023](#), 2 Temmuz 2021.

³⁴ Komiser'in T.C. İçişleri ve Adalet Bakanlarına [mektubu](#), 10 Mart 2021.

³⁵ İnsan Haklarının Korunması için Gözlemevi (Observatory) ile İnsan Hakları Derneği ortak raporu, "Prosedüre Boğup Başarısızlığa Mahkum Etmek: Türkiye'de Sivil Topluma Yönelik İdari Taciz", Haziran 2022, sayfa 26; Uluslararası Af Örgütü "Türkiye: Terörün finansmanının önlenmesi hakkında kanun şimdiden sivil toplum üzerinde 'caydırıcı etkiye' yol açtı" başlıklı [bilgi notu](#) 19 Ekim 2021.

yerel örgütlerin, söz konusu idari ve finansal yükü karşılayamadıklarından kapanmak zorunda kalmaları üzücüdür.³⁵

30. İnsan hakları savunucularını hedef alan davalar

31. Komiser, Türkiye’de insan hakları savunucularının karşısındaki en büyük sorunun, hukuki ve meşru faaliyetlerinden ötürü kendilerini hedef alan yaygın bir adli takibat ve ceza yargılaması pratiği olduğunu bir kez daha tekrar eder. Komiser, Türk savcılarının insan hakları savunucularına yürüttükleri meşru faaliyetlerden ötürü asılsız suçlamalar isnat etme pratiğinin itici gücü olmaya devam ettiklerini gözlemler. Komiser ve selefi, yetkililere, sivil toplum faaliyetlerinin kriminalize edilmesine bir son vermeleri ve terörle mücadele ve Ceza Kanunu’nun diğer hükümlerini insan hakları savunucularına, gazetecilere ve diğer muhalif seslere karşı kötüye kullanmaktan kaçınmaları için birçok çağrıda bulunmuştur.³⁶ AKPM (PACE), Avrupa Parlamentosu ve Uluslararası STKlar dahil, diğer birçok aktör de, muhalif seslerin, insan hakları savunucularının, sivil toplum üyelerinin, gazetecilerin, avukatların ve siyasi muhalefetin bastırılması hakkındaki endişelerini dile getirmişti.³⁷
32. 2023’te yaşanan depremin akabinde kolluk kuvvetleri tarafından insan hakları savunucularına, sivil toplum temsilcilerine ve gazetecilere yönelik birçok sindirme, tehdit ve fiziksel şiddet iddiası gündeme gelmiştir.³⁸ Komiser bu noktada, insan hakları savunucularının durumu, fikir ve ifade özgürlüğünün korunması ve geliştirilmesi, barışçıl toplanma ve dernek kurma hakları, hakimlerin ve hukukçuların bağımsızlığı BM Özel Raportörlerinin Temmuz 2023 tarihindeki Komünikasyonu’na dikkat çeker. Komünikasyon, insan hakları avukatı olarak mesleki yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışan Çağdaş Hukukçular Derneği’nden Aytekin Aktaş’a yönelik büyük olasılıkla işkenceye varan polis saldırısı iddiasını yetkililerin dikkatine sunmuştu. Komünikasyon, bunun yanı sıra, Hayat İzleme Hareketi’nin³⁹ jandarma tarafından bazı hallerde tehdit ve fiziksel şiddet suretiyle de baskı altına alınması iddiasına da işaret etmişti.⁴⁰
33. 2019’daki Türkiye ziyaretinin ardından Komiser, insan hakları savunucularını hedef alan ceza davalarını yakından takip etmeye devam etmiş, bu davaların bugüne kadar görülmedik bir seviyeye ulaşması karşısında endişe duymaktadır. Sadece 2022’de, insan hakları alanındaki faaliyetleri nedeniyle 1143 insan hakları savunucusunun 105 farklı ceza davasından hâkim önüne çıktığı rapor edilmiştir.⁴¹ Sorunun boyutu, tanınmış bir insan hakları hukukçusu ve savunucusu, Türkiye İnsan Hakları Derneği (İHD) eş başkanı Eren Keskin’e yönelik 143 farklı derdest ceza davası bulunduğu bilgisi ışığında daha da açık hale gelmektedir. Önceki eş başkanı Öztürk Türkddoğan gibi, İnsan Hakları Derneği’nin diğer birçok üyesi ve yöneticisi hakkında da, sosyal medyadaki paylaşımlarından ötürü soruşturma ve davalar açılmıştır. Komiser, aynı zamanda Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yürütme Kurulu üyesi olan Türk Tabipler Birliği Başkanı Şebnem Korur Fincancı hakkında da çok sayıda ceza davası açılmış olduğunu not düşer. Ocak 2024’de terör örgütü propagandası yapmaktan kurulan mahkumiyeti istinaf tarafından onanmıştır. Özgür Gündem gazetesi davasında başta beraat etse de, bu karar 2019’da bozulmuş olup, yargılama halen devam etmektedir. Bu davada, gazeteci Erol Önderoğlu ve akademisyen Ahmet Aziz Nesin ile birlikte, 2016’da ülke çapında yürütülen bir

³⁵ Bkz., İnsan Haklarının Korunması için Gözlemevi (Observatory) ile İnsan Hakları Derneği ortak raporu, “Prosedüre Boğup Başarısızlığa Mahkum Etmek: Türkiye’de Sivil Topluma Yönelik İdari Taciz”, Haziran 2022, sayfa 17.

³⁶ Bkz. yakın tarihten, İnsan Hakları Komiseri [Demeci](#), 5 Mayıs 2023.

³⁷ Bkz., AKPM [Karar 2459 \(2022\)](#), 12 Ekim 2022; Avrupa Parlamentosu 2022 Türkiye Raporu, [P9_TA\(2023\)0320](#), 13 Eylül 2023; Özgürlük Evi (Freedom House) Seçimlerin Zayıf Noktaları İndeksi, Türkiye hakkında seçim öncesi değerlendirme [raporu](#), 2023; İnsan Hakları İzleme Örgütü, [Türkiye: Kürtlere Seçim Öncesi Baskı](#), 25 Nisan 2023.

³⁸ İnsan hakları/Cephe Hattı savunucuları’nın deprem bölgesindeki insan hakları savunucularına tacize son verme çağrısı yaptığı [beyanatu](#); Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Türkiye’deki Depremlerin Ardından İnsan Hakları İhlallerine İlişkin [Rapor](#) (6 - 27 Şubat 2023), Mart 2023.

³⁹ Deprem sonrası sağlık ve çevre risklerine dikkat çeken Hayat İzleme (Life Watch) Hareketi Nisan 2023’de deprem kriz yönetiminde insan hayatını tehlikeye atan uygulamalara bir tepki olarak Hatay’da doğdu.

⁴⁰ BM Özel Raportörleri [Ortak mektup](#), 19 Temmuz 2023.

⁴¹ İnsan Hakları Vakfı, Türkiye’de İnsan Hakları Savunucularının Karşı Karşıya Kaldığı Baskı, Engel ve Zorluklara İlişkin [Rapor](#), 2022, sayfa 2.

dayanışma kampanyası çerçevesinde Özgür Gündem gazetesinde nöbetçi genel yayın yönetmenliği yaptıkları için yargılanmaktadır.⁴²

34. Komiser, adaletin sağlanmasında avukatların oynadıkları rolün altını çizirken, avukatların ve baro temsilcilerinin adli süreçler ile hedef alınmaya devam etmelerinden endişe duymaktadır. Terörle ilgili davalarda, kolektif suçluluk varsayımı, Komiser'in 2020 raporunda zaten değindiği bir meseledir. Son derece sorunlu olan bu yaklaşım, Çağdaş Hukukçular Derneği avukatlarından Ebru Timtik vakasında trajik sonuçlar doğurmuştur. Ebru Timtik 238 gün süren açlık grevi sonrasında Ağustos 2020'de hastanede ölmüştür. Timtik'in vefatının, hukuk devletinin en temel ilkelerinin sistemli bir şekilde hiçe sayılması suretiyle Türkiye'de avukatları, insan hakları savunucularını ve gazetecileri susturma aracına çevrilen yargı sisteminin sebep olduğu acının trajik bir örneği olduğu vurgulanmıştır.⁴³ Buna ek olarak, Haziran 2021'de yetkililere ilettiği bir [mektubunda](#) Komiser, Nisan 2020'de Diyanet İşleri Başkanı'nın homofobik dilini kınayan açıklamalarına istinaden İstanbul, Ankara ve Diyarbakır Baroları hakkında "halkı kin ve düşmanlığa tahrik ve aşağılama" suçundan açılan ceza soruşturmasına dikkat çekmişti. Aynı şekilde, Komiser, 12 baro başkanı hakkında Türkiye'nin Suriye ve Irak'taki askeri operasyonlarına son vermesi çağrısında buldukları ortak açıklama nedeniyle Ocak 2023'te soruşturma açılmasına dair bildirimlere dikkat çekmektedir.⁴⁴
35. Komiser, Haziran 2023'te İstanbul 35. Ağır Ceza Mahkemesi'nin dört insan hakları savunucusunu "Büyükada davasının" yeniden görülmesi üzerine beraat ettirdiğini not düşer. Bu dava, 15 ay tutuklu kalmış olan Af Örgütü Türkiye şubesi eski başkanı Taner Kılıç'ı ve Temmuz 2017'de siber güvenlik atölyesine katılmış 10 insan hakları savunucusunu ilgilendirmektedir. Komiser, bu gelişmeyi olumlu karşılamakla beraber, savcının beraat kararını temyiz ettiği ve yargılamanın hala devam ettiği kaydını da düşer. Kılıç'ın insan hakları savunucusu olarak faaliyetleriyle doğrudan ilişkili eylemlerinden dolayı tutuklanması nedeniyle Mahkeme'nin AİHS 5. ve 10. maddelerinden ihlal bulduğu Taner Kılıç davasındaki kararı, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi önünde icrası için beklemektedir.

Kadın hakları ve LGBTI örgütlere yönelik sıkı önlemler

36. Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesine ilişkin [demecinde](#) Komiser, bunu, kadın haklarını baltalayan, Türkiye'de ve ötesinde tüm kadınlara yanlış bir mesaj veren, iyi düşünülmeden alınmış bir karar olarak değerlendirmiş; yetkilileri, bu kararı gözden geçirmeye davet etmişti. Kadınların şiddete karşı korunması ve genel olarak kadın haklarında ciddi bir geri adım teşkil etmesinin yanı sıra, bu çekilme kararı, kadın insan hakları savunucularının, kadın ve LGBTI hakları alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini de derinden etkilemiştir.
37. Komiser bu bağlamda BM Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW)'nin şu gözlemlerine başvurur: lezbiyen, biseksüel, trans, interseks haklarını savunanlar da dahil, kadın insan hakları savunucuları ve aktivistleri, ve kadın gazeteciler, gözaltı, fiziksel saldırı, tehdit, sindirme, taciz ve malvarlıklarının dondurulması ile sık sık karşı karşıya kalmaktadır. CEDAW, ayrıca, "hukuka ve ahlaka aykırılık" iddiasıyla sivil toplum örgütlerinin şiddet, taciz ve yargı baskısına maruz kaldığı haberlerini endişeyle karşılamıştır.⁴⁵
38. Bu bağlamda Komiser, kadın ve LGBTI haklarının korunması için yaptığı çalışmalarla önde gelen bir STK olan "Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu"nun "hukuka ve ahlaka aykırı eylemler" gerekçesiyle kapatılması için Nisan 2022'de dava açıldığına dikkat çeker. Mahkeme davayı Eylül 2023'te reddetmiş olsa da, bu davanın kadın hakları örgütleri ve sivil toplum üzerinde önemli bir caydırıcı etkisi olmuştur.⁴⁶ Komiser'in dikkatini çekilen bir diğer kayda değer örnek, Mart 2022'de

⁴² Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA), [Özgür Gündem dayanışmacı yayın yönetmenleri davası yedinci yılında dosyadaki eksik nedeniyle yine ertelendi](#), 20 Şubat 2024.

⁴³ İnsan Hakları Komiseri [Demeci](#), 28 Ağustos 2020.

⁴⁴ Turkish Minute, [Türkiye 12 Baro Başkanını Askeri Operasyonlarla İlgili Açıklama Nedeniyle Soruşturuyor](#), 25 Ocak 2023.

⁴⁵ BM Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW) Türkiye'nin Sekizinci Periyodik Raporuna İlişkin [Nihai Tespitler](#) CEDAW/C/TUR/CO/8, Haziran 2022, para. 40.

⁴⁶ İnsan Haklarının Korunması için Gözlemevi (Observatory), İnsan Hakları Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı, "Belirsiz ve Tekinsiz": Türkiye'de Derneklere Karşı Açılan Kapatma Davaları başlıklı [ortak raporu](#), Aralık 2023.

aktivist faaliyetleriyle ve 8 Mart 2022'deki Dünya Kadınlar Günü'nde yapılan barışçıl gösterilere katılımlarıyla ilgili olarak 24 kadın insan hakları savunucusunun evlerine yapılan polis baskınıdır. Bir grup Türk sivil toplum örgütü, BM İnsan Hakları Konseyi Özel Raportörüne yazdıkları acil [mektupta](#), polis baskınlarında alınan kişilerden 11 insan hakları savunucusunun yakalama, gözaltı ve tutukluluk sırasında insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye uğradığı iddiaları için etkili soruşturma talep etmişti.

39. Yukarıda bahsi geçen 2021 tarihli mektubunda Komiser'in belirttiği üzere, insan hakları savunucuları, STKlar ve avukatları susturmak, ayrıca sivil toplum aktivizmini frenlemek için kullanılan dava açma pratiği, LGBTI bireylerin haklarını korumak için harekete geçenleri giderek daha fazla etkilemektedir. Komiser, giderek LGBTI karşıtı hale gelen kamusal söylem ve yetkililerin sözde "LGBTI değerleri" ve "homoseksüellikle mücadele" politikası nedeniyle vaziyetin daha da kötüleşmesini üzüntüyle karşılar.⁴⁷ Komiser'in de gözlemleyebildiği üzere, 2023 seçimleri öncesinde siyasil söyleme homofobik açıklamalar hakim olmuş; LGBTI topluluklar adeta bir güvenlik tehdidi; millete, aileye, ülkenin değerlerine yönelik bir tehdit olarak sunulmuştu.⁴⁸
40. Komiser LGBTI toplulukların üyelerine ve LGBTI insan hakları savunucularına yönelik karalama kampanyaları, şeytanlaştırma, damgalama ve diğer hasmane eylemlerin ulaştığı boyut karşısında ciddi anlamda endişelidir. Bu durumu örnekleyenlerden biri de, Komiser'in dikkatine sunulmuş olan, kadın ve çocuk hakları için çalışan Tarlaabaşı Derneği'nin kapatılması için devam eden idari davadır. Bu davanın dayanağı, diğerlerinin yanı sıra, derneğin ahlaka ve hukuka aykırı birtakım amaçlar güder hale gelmesi ve "çocuklar ile gençler için cinsellik eğitimi programları" nedeniyle bir suç yuvası haline dönüşmesidir.⁴⁹

Barışçıl toplantı ve gösteri özgürlüğüne getirilen sınırlamaların insan hakları savunucuları ve sivil toplum çalışmaları üzerindeki etkisi

41. Komiser'e göre, Türkiye'de AİHS tarafından güvence altına alınan barışçıl toplantı ve gösteri hakkı, sistemik yasaklarla, aşırı güç kullanımı da dahil olmak üzere sert polisiye tedbirlerle, toplu gözaltılarla ve göstericilere karşı 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nu ihlalden sık sık açılan ceza davalarıyla ciddi biçimde erozyona uğramıştır.⁵⁰ Bu çerçevede sadece 2022'de, insan hakları savunucularına karşı açılmış 53 farklı davada 949 suç isnadı yapıldığı bildirilmiştir. Bu durum, Türkiye'de barışçıl toplantı ve gösteri hakkını kriminalize etmeye yönelik tehlikeli bir eğilime işaret etmektedir.⁵¹ Komiser'in muhatapları, bu durumun, insan hakları savunucularının çalışmalarını sınırlandırmanın yanı sıra, toplumun geniş katmanlarını olumsuz bir şekilde etkilediğini, öğrenciler, akademisyenler, işçiler ve doktorların ağır ekonomik koşullar veya çevre sorunları gibi kamu yararı olan meselelerde toplantı ve gösterilere katılmaları halinde ciddi yaptırımlarla karşı karşıya kaldıklarını vurgulamıştır.
42. Cumartesi anneleri/insanları⁵² vakası, bu vaziyetin ve daha genel olarak Anayasa Mahkemesi kararlarının uygulanmaması sorununun bir semptomudur (bkz. aşağıya). Komiser ve diğer uluslararası aktörlerin de tespit ettiği üzere,⁵³ Anayasa Mahkemesi, Cumartesi

⁴⁷ Balkan Insight, Türkiye [Homoseksüellikle mücadele için okullara "aile" dersi getiriyor](#), 12 Eylül 2023.

⁴⁸ İnsan Hakları Komiseri [Demeci](#), 5 Mayıs 2023.

⁴⁹ Daha fazla ayrıntı için bkz. "Belirsiz ve Tekinsiz": Türkiye'de Derneklere Karşı Açılan Kapatma Davaları başlıklı [ortak rapor](#), sayfa 14.

⁵⁰ İnsan Haklarının Korunması için Gözlemevi (Observatory) ile İnsan Hakları Derneği [ortak rapor](#) "Sürekli Olağanüstü Hal: Türkiye'de toplantı ve gösteri özgürlüğüne yönelik saldırılar ve sivil toplum açısından sonuçları", Temmuz 2020; 33 STK ve Baronun [Ortak bildirim](#) Bakanlar Komitesi Kararların İcrasının Denetimi için Kurallar, Kural 9.2, Oya Ataman grubu (Oya Ataman/Türkiye (74552/01) ve 73 Tekrarlayan Dava), 23 Ocak 2023.

⁵¹ Human Rights Foundation of Türkiye (TIHV), Report on Repression, Obstacles and Challenges Faced by Human Rights Defenders in Türkiye in 2022, p. 3.

⁵² Cumartesi anneleri/insanları, 80'lerde ve 90'larda işlenen siyasi cinayetlere kurban giden veya zorla kaybettirilen yakınlarının fotoğrafları ile her Cumartesi öğlen İstanbul'da Galatasaray Lisesi önünde yarım saatliğine toplanan bir grup insan hakları savunucusudur. Ağustos 2018'den beri Taksim, Galatasaray Meydanı'na çıkışlarına izin verilmemektedir. Bkz. Freedom House, [Basın Açıklaması](#): Türkiye-Cumartesi Annelerinin gözaltına alınması, barışçıl muhalefete karşı keyfi ve hukuk dışı baskıyı ortaya koymaktadır, 27 Haziran 2022.

⁵³ İnsan Hakları Komiseri'nin [demeci](#), 5 Mayıs 2023; Avrupa Komisyonu'nun [2023 Türkiye raporu](#), 8 Kasım 2023; Cumartesi Anneleri için Uluslararası Af Örgütü [Kampanyası](#); Cumartesi anneleri/insanları davasında İstanbul İik

anneleri/insanlarının barışçıl toplantı ve gösteri özgürlüğünü destekleyen iki karar vermiştir⁵⁴ (2019 ve 2020). Buna rağmen, beş yıl boyunca bu haktan mahrum bırakıldıktan sonra, Kasım 2023'te Galatasaray Lisesi önünde sadece 10 kişilik temsili bir grubun toplanmasına izin verildi. Komiser, hem Galatasaray'daki polis barikatının, hem Cumartesi Anneleri/İnsanları grubundan kişilerin 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nu ihlal gerekçesiyle yargılamalarının devam ettiğini üzüntüyle not eder.⁵⁵

43. Komiser, yetkililerle, şu endişesini de paylaşmıştır: Yıllar boyunca, çeşitli kademelerdeki yetkililerin LGBTI organizasyonlarına uyguladıkları kapsamlı kısıtlamalar nedeniyle LGBTI toplulukları barışçıl toplantı haklarını kullanmaktan alıkonulmuştur.⁵⁶ Komiser, tavsiyelerine rağmen, LGBTI ve insan hakları savunucularının faaliyetlerinin genel olarak baskılanması politikasının bir parçası olarak LGBTI organizasyonlarına katı sınırlandırmaların ve yasakların uygulanmaya devam ettiğini üzüntüyle gözlemler. Haziran 2023 boyunca İstanbul'da Onur Yürüyüşü ve ay boyunca düzenlenen bağlı etkinlikler yine yasaklanmıştır. Önceki yıllardaki gibi resmi yasaklara rağmen düzenlenen gösterilere katılan yüzlerce katılımcı gözaltına alınmış, haklarında soruşturma başlatılmıştır. Bunun yanında, yetkililer, Haziran 2023'te "Büyük Aile Toplantıları" Platformu altında düzenlenen, sözde "aile müessesesini" ve "aile değerlerini" korumayı amaçlayan ancak fiilen LGBTI ve destekçilerine yönelik nefret yayma faaliyetine odaklanan karşıt gösterilerin yapılmasına izin vermiştir.
44. Komiser, kadın hakları için düzenlenen toplantı ve gösterilerin de mütemadiyen sert polisiye tedbirler ve yasaklarla karşılanmasından ötürü endişe duymaktadır. İstanbul'da Dünya Kadınlar Günü yürüyüşünün son sekiz yıldır yasaklanıyor olması bilhassa üzücüdür. Komiser, yasaklara rağmen son yıllarda düzenlenen barışçıl gösterilere katılanlara karşı aşırı güç kullanımının söz konusu olduğu bütün vakaların yetkililer tarafından soruşturulması gerektiğini vurgular.
45. Çevreci insan hakları savunucuları ve çevre aktivistlerinin toplantı ve gösteri özgürlüğüne getirilen sınırlamalar hakkında da Komiser endişelidir. İkizköy yakınındaki Akbelen Ormanı'nı tehdit eden kömür madenini genişletme planlarına karşı yapılan bir dizi barışçıl protesto eyleminin ardından çevre aktivistlerine ve protestoculara ceza davaları açılmış olduğu Komiser'e aktarılmıştır. Protestoculara, güvenlik güçlerini direnç göstermek suretiyle engelleme, kamu malına zarar verme, kanunsuz silahlı toplantı ve gösteriye katılma, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet suçları atfedilmiştir. Bu durum, Mart 2023'te, çevreci insan hakları savunucusu Füsün Ergün davasına atıfta bulunan BM İnsan Hakları Savunucularının Durumu Özel Raportörünün tepkisini çekmiştir. Barışçıl bir eylemden zorla alıkonulduktan sonra kamu görevine engel olma ile yargılanan Ergün, 4 yıla kadar hapis cezası ile karşı karşıyadır.⁵⁷
46. Sonuç olarak Komiser, gazetecileri, sivil toplumu, insan hakları savunucularını ve avukatları hedef alan yargı süreçlerinin eleştirel sesleri susturmak ve onların Türkiye'de devam etmekte olan insan hakları ihlallerini duyurmalarına engel olmak için taammüden uygulanan sürekli ve eşgüdümlü baskının en kaygı verici tezahürü olmaya devam ettiğini vurgular. Bu yaklaşım, yetkililerdeki insan hakları çalışmalarının güvenlik ve kamu düzeni için tehdit oluşturduğu algısının bir yansımasıdır. İvedilikle, yetkililerin insan hakları savunucuları ve sivil toplum faaliyetlerini mümkün kılan bir ortam yaratmaya odaklanmaları gerekmektedir.

III. Yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ile adalet sisteminde insan hakları koruması hakkında gözlemler

47. Komiser, Avrupa Konseyi Statüsü'nün başlangıç kısmına göre, yargının bağımsızlığı ile adalete erişim ve masumiyet karinesini de içeren adil yargılanma hakkının hukukun üstünlüğünün ana öğeleri; hukukun üstünlüğünün ise, bireysel özgürlük ve siyasi serbesti ile birlikte "tüm gerçek

Derece Mahkemesi'ne sunulan İngiltere ve Galler Barosu İnsan Hakları Komitesi ("BHRC") ve ARTICLE 19 ortak [uzman görüşü](#), Kasım 2021.

⁵⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi kararları, [Maside Ocak Kışlakçı](#) (Başvuru No. 2019/21721), 16 Kasım 2022 ve [Gülseren Yoleri](#) (Başvuru No. 2020/7092), 29 Mart 2023.

⁵⁵ Bkz. Bakan Ali Yerlikaya'ya Uluslararası Af Örgütü'nün [mektubu](#), 17 Kasım 2023.

⁵⁶ Komiser'in Türkiye [raporu, CommDH\(2020\)1](#), 19 Şubat 2020; Komiser'in T.C. İçişleri ve Adalet Bakanlarına [mektubu](#), 24 Haziran 2021.

⁵⁷ BM Özel Raportörü Mary Lawlor'ın çevreci insan hakları savunucusu Füsün Ergün'un İkizköy Akbelen direnişine katılması gerekçesiyle hakkında açılan davaya ilişkin [açıklaması](#), 26 Mart 2023.

demokrasilerin temelini oluşturan üç ilkedен” biri olduğunu hatırlatır. Bunlar insan haklarını layıkıyla kullanabilmenin de mutlak ön koşullarıdır.

48. 2020 Türkiye raporunda Komiser, adalet sisteminin işleyişi ve yargı mekanizmasında insan haklarının korunması hakkında ayrıntılı bir değerlendirme yapmıştı. Komiser, Hakimler Savcılar Kurulu (HSK)’nin yapısal bağımsızlığının sağlanması ihtiyacına ilişkin çeşitli tavsiyelerde bulunmuş; hakimlerin göreve başlaması, atanması, nakli/tayini, terfisi, soruşturulması, disiplin cezaları ve görevden alınmasının, sarıh, şeffaf, öngörülebilir kriterlere göre ve yürütmenin rolünün kesin ve kökten bir şekilde asgariye indirildiği şeffaf usuller takip edilerek yapılması gerektiğini belirtmişti.
49. Komiser, ayrıca, yetkililerin ceza adaleti sistemindeki tutuklamanın kötüye kullanılması, masumiyet karinesi, kanunsuz ceza olmaz, suçların geriye yürümezliği, aynı suçtan iki kere yargılama yapılamaz gibi hukukun temel ilkelerine riayet edilmemesi gibi çok sayıda müzmin sorunu ele alması zorunluluğuna işaret etmişti. Komiser, Mahkeme’nin açık içtihadından, Venedik Komisyonu ve Komiserliğin bu kanunların belirli hükümlerine yönelik somut tavsiyelerinden gereği gibi yararlanarak yetkililerin Türk Ceza Kanunu ve Terörler Mücadele Kanunu’nu acil surette baştan aşağı gözden geçirmesi ihtiyacına da vurgu yapmıştı.
50. Komiser, ilaveten, Türkiye makamlarını, olağanüstü hal kararlarının yargıya erişim ve etkili hukuk yoluna erişim hakları ile hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik bakımlarından olumsuz etkilerini gidermeye yönelik acil önlemler almaya davet etmişti. Aynı şekilde, yetkililer, sadece bireysel çözümlerle ilgili olarak değil, daha genel anlamda Anayasa Mahkemesi içtihadına uyumu geliştirmek için, Yargı Reformu Stratejisi’ndeki hedefleri vakit geçirmeden uygulamaya koymaya çağırılmıştı. Komiser, işbu memorandumda da bahsedilen, Türkiye’de adalet sistemini etkileyen çok çeşitli ciddi sorunlar hakkındaki endişelerini çeşitli maruzatlarında da dile getirmiştir.
51. Komiser’e sunulan tutarlı raporlar yargının siyasi çıkarlar söz konusu olduğunda kuvvetli taraflılığını ve Türkiye’de yargının sistemik olarak bağımsız olmadığını tasdik etmektedir. Bu bağlamda Komiser, 2022’de Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO)’nun, hakimler ve savcılar ile ilgili olarak şu sonuca vardığını not düşer: “Tavsiyelere halihazırda uyum seviyesi genel olarak tatmin edici değildir”. GRECO ayrıca “[...] yürütme, aday hakim ve savcılarının seçilmesi ve işe alınması, yargı mensuplarının iradeleri hilafına yeniden tayini, disiplin süreçleri, ile hakim ve savcılarının eğitimi gibi yargının işleyişine ilişkin kilit birçok konuda kontrolü elinde tutmaktadır” tespitinde bulunmuştur.⁵⁸
52. Aynı şekilde, 2023’deki bir kararında, AKPM (PACE), yetkilileri Türkiye’de hukukun üstünlüğüne saygı, yargının bağımsızlığı, insan haklarının korunması ve Mahkeme kararlarına uyum için acil olarak yasal çerçeveyi ve şartları iyileştirmeye davet etmiştir. Maksat, hakimler bağımsızlıklarına müdahale edilemeyeceğine güven duyarak anayasal rollerine uygun hareket edebilsinler; hakim ile savcılar için hukuku başka amaçlarla kötüye kullanma imkanı ve cesareti doğmasın; Hakimler ve Savcılar Kurulu’nun acil bir reforma tabi tutulması da dahil olmak üzere, Avrupa Konseyi’nin ilgili uzmanlığından da yararlanılarak, sistemik sorunların giderilmesi sağlanabilsin.⁵⁹
53. Türkiye’de yargı bağımsızlığı sorununun altında yatan Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK)’nin görev ve yetkileri konusuyula ilgili olarak Komiser, Bakanlar Komitesi’nin Türkiye’nin *Kavala* davasında genel tedbirleri uygulamaya geçirmesi hakkındaki en yeni gözlemlerini dikkate alır. Komite, Venedik Komisyonu ve GRECO’nun ilgili görüşlerine atıf yaparak, “HSK’nın yapısının Avrupa Konseyi standartlarıyla uyumlu hale getirilmesi için yasal ve diğer tedbirlerin alınması

⁵⁸ Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO) Türkiye hakkında üçüncü ara rapor, [GrecoRC4\(2022\)5](#), Mart 2022, para.94

⁵⁹ Bkz., Türkiye’nin yükümlülük ve taahhütlerini yerine getirmesine dair AKPM [Kararı 2459 \(2022\)](#), 12 Ekim 2022, para 9; Türkiye’de siyasi ve toplumsal muhalefete yönelik yeni baskılar: Avrupa Konseyi standartlarının acil olarak korunması gereği AKPM [Kararı 2347 \(2020\)](#) 23 Ekim 2020, para. 6.3.

ihtiyacını kabul etme yönündeki bariz siyasi irade eksikliğinden ötürü derin üzüntü duyduğunu” belirtmiştir.⁶⁰

54. Komiser, Türk mahkemelerinin Anayasa Mahkemesi kararlarına uymamak için gösterdikleri dirençten dolayı kaygılıdır. Resmi yetkililerin Anayasa Mahkemesi’ne yönelik tekrar eden sözlü saldırıları bu sorunu daha da ağırlaştırmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yakın zamanda kamuoyu önünde Anayasa Mahkemesi’nin İnternet Yasası (No. 5651)’nin 9. maddesi ve muhalefet milletvekili Can Atalay ile ilgili verdiği son kararlarından duyduğu memnuniyetsizliği dile getirmiş, bu kararları “anlaşılmaz” ve “tedirgin edici” olarak nitelemiştir. Vaziyet, Yargıtay’ın bahsi geçen ikinci kararı uygulamayı reddetmesiyle ve kararı veren Anayasa Mahkemesi üye hakimleri hakkında suç duyurusunda bulunmasıyla daha da vahim bir hal almıştır. Komiser, Anayasa Mahkemesi kararlarının uygulanmamasına dair sistemik sorununun bu son örneğinin hem hukukun üstünlüğüne hem de halkın adalet sistemi ile anayasal düzene duyması gereken güvene büyük zarar verdiği kanaatinde.
55. Anayasa Mahkemesi kararlarına uymama sorunu Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne de uzanmaktadır. Komiser’in dikkatinin çekildiği bir husus da, parlamentonun Anayasa Mahkemesi’nin Türk Ceza Kanunu 220. maddesi 6. fıkrası (üyesi olmamakla birlikte terör örgütü adına suç işlemek) hakkında verdiği, bu fıkra altında kurulan mahkumiyetlerin yasallık şartını karşılamadığı yönündeki pilot kararına karşı kayıtsızlığıdır.. Anayasa Mahkemesi, sonuç olarak, söz konusu hükümden mahkûm olan diğer kişilerin yaptığı 103 başvuruda ihlal bulmuştur. Bununla birlikte, yukarıda değinildiği gibi, bu suçun yetkililer tarafından yaygın bir şekilde, bilhassa insan hakları savunucularına ve gazetecilere karşı kullanılmaya devam etmesi üzücüdür.
56. Komiser, tüm bunların Türk anayasal düzeni ve hukukun üstünlüğü için ciddi bir geri adım teşkil ettiği ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi’nin Türkiye’de insan hakları ihlallerinde bir yargı yolu olarak etkililiğine zarar verdiği kanaatinde. Bu konu 2020 raporunda gündeme getirilmişti. Vaziyet, içeriği itibarıyla daha hassas ve tartışmalı davaların görülmesinde yaşanan ısrarlıgecikmeler ile daha da kötüye gitmektedir. Bu davalara bir örnek, *Selahattin Demirtaş* davasıdır. Başvuru, Bakanlar Komitesi’nin yetkililere yönelik tekrar eden çağrılarına rağmen, Anayasa Mahkemesi önünde 2019’dan beri beklemededir.⁶¹
57. Komiser, 2020 raporundaki tespitlerin bugün de geçerliliğini koruduğunu belirtir. Komiser, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin durumun halihazırda Türkiye’de hukukun üstünlüğü, dolayısıyla AİHS tarafından garanti altına alınan bütün haklara saygı için varoluşsal bir tehdit oluşturduğunu tekrar belirtir. Türkiye’de insan hakları savunucuları ve gazetecilerin yüz yüze kaldığı sayısız ceza soruşturması, yargılamalar, tutuklamalar ve cezalar, Mahkeme tarafından ortaya konduğu üzere, insan hakları savunucularını susturmak ve sivil toplum aktivizminin önünü kesmek için yargı süreçlerinin kötüye kullanıldığı yaygın bir pratiğe işaret etmektedir.
58. Sonuç olarak, anlamlı bir değişim meydana getirmek için Türk yetkililerin, sivil toplumla yapıcı bir ilişki kurması, sınırlandırıcı yasaları gözden geçirip değiştirmesi, insan hakları savunucularını, gazetecileri, aktivistleri ve ifade özgürlüğünü kullanmaları nedeniyle hapse atılmış olan diğerlerini serbest bırakması, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına saygı göstermesi ve uyması ve yargının tarafsızlığı ile bağımsızlığını sağlaması esastır. İnsan haklarını koruma mekanizmalarının güçlendirilmesi, diyalog ve kapsayıcılığın geliştirilmesi ve farklı görüşlere saygı kültürünün yeşertilmesi Türkiye’de insan haklarının iyileştirilmesi doğrultusunda atılacak hayati adımlardır. Komiser bütün samimiyetiyle, mevcut kritik vaziyetin düzeltilmesi için sürecin başlatılması iradesinin en kısa zamanda ortaya konmasını umut eder.

⁶⁰ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 1483. toplantı 5-7 Aralık 2023 (DH), Kavala/Türkiye kararının (Başvuru No. 28749/18) icrasının denetlenmesinde Bakanlar Kurulu Notları [CM/Notes/1483/H46-37](#).

⁶¹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 1459. toplantı 7-9 Mart 2023 (DH), Selahattin Demirtaş (No. 2)/Türkiye kararının (Başvuru no. 14305/17) icrasının denetlenmesinde Ara Karar, [CM/ResDH\(2023\)36](#).